

(इंग्रजी भाषेत मुद्रित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

प्रकाशनासाठी नाही.

भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयात

फौजदारी अपील अधिकारिता

फौजदारी अपील क्र. ११८—११९/२०१९.

(विशेष अनुमती याचिका (फौ.) क्र. ४१५२—४१५३/२०१४ मधून उद्भवणारे)

सौ. सरस्वतीबाई

.....अपीलकर्ता

विरुद्ध

सौ. ललिताबाई आणि इतर

.....उत्तरवादी

न्यायनिर्णय

एम. आर. शाह, न्यायमूर्ती

१ अनुमती प्रदान.

२. मूळ तक्रारदार यांनी, फौजदारी अर्ज क्र. १११३/२०१२ आणि फौजदारी अर्ज क्र. ९१९/२०१३ मधील दिनांक २२/११/२०१३ आणि दिनांक २९/११/२०१३ च्या आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि आदेश, ज्याद्वारे मुंबई उच्च न्यायालय, औरंगाबाद खंडपीठ यांनी, फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४८२ च्या अधिकाराचा वापर करून गुन्हा क्र. ८५/२०११ मधून उद्भवणारे फौजदारी दावे अंतिम अहवालासह फेटाळून लावले, यांनी व्यथित आणि असमाधानी होऊन, प्रस्तुत अपीले दाखल केली आहेत.

३. असे की, यातील अपीलकर्ता—मूळ तक्रारदार यांनी यातील खाजगी उत्तरवादी—मूळ आरोपी यांच्याविरुद्ध दंडाधिकार्यांसमोर फौजदारी तक्रार दाखल केली होती, ज्यात इतर गोष्टींबरोबर असा आरोप केला की, वर्ष २००५ मध्ये तक्रारदाराने उत्तरवादी क्र. १. कडून

नोंदणीकृत खरेदीखताद्वारे एक भूखंड खरेदी केला होता. सदर भूखंडविक्रीनंतर मूळ मालक—आरोपी क्र. १ यांनी सदर भूखंड हा ‘भूखंड क्र. २४’ असा पुर्ननिर्देशित करून, वर्ष २०१० मध्ये आरोपी क्र. २ यांना लबाडीने पुनः विकला. येथे हे नमूद करणे आवश्यक आहे की, जो भूखंड तक्रारदारास विकण्यात आला होता, त्याचा क्रमांक “भूमापन क्र. १२१” मधील भूखंड क्र. १” असा होता. याबाबत आरोप असा होता की, जो भूखंड तक्रारदारास विकण्यात आला होता, तोच भूखंड क्रमांक बदलून आणि त्याला ‘भूखंड क्र. २४’ असा पुर्ननिर्देशित करून मालकाने पुन्हा विकला. सदर बाबत आरोप असा होता की, दुसरा खरेदीदार, उत्तरवादी क्र. २—आरोपी क्र. २ हा इतर कोणी नसून मूळ उत्तरवादी क्र. १—आरोपी क्र. १ चा नवरा होता. पुढे असाही आरोप करण्यात आला की, त्यानंतर २०११ मध्ये, उत्तरवादी क्र. २ ने तोच भूखंड/मालमत्ता उत्तरवादी क्र. ३ आरोपी क्र. ३ ला विकला/विकली. म्हणून, सर्व आरोपीत व्यक्ती आणि अन्य एक यांनी भादंवि.च्या कलम ४२०, ४६४, ४६५, ४६७, ४६८, ४७१ सह कलम ३४ अन्वये गुन्हा केला असा आरोप करण्यात आला. त्यावर दंडाधिकारऱ्यांनी फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १५६(३) नुसार तपास करण्याचे आदेश पारित केले आणि पोलीसांनी सदर गुन्हाबाबत प्रथम खबर अहवाल नोंदविला. त्यानंतर सदर प्रथम खबरी अहवाल रद्दबातल ठरविण्याकरिता आरोपींनी उच्च न्यायालयात फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४८२ अन्वये याचिका दाखल केली.

३.१ असे दिसून येते की, ज्यावेळेस सदर प्रकरण अंतिम सुनावणीकरिता उच्च न्यायालयासमोर आले त्यावेळेस तपासी अधिकाऱ्याने प्रकरणाचा तपास पूर्ण केला होता आणि आरोपींविरुद्ध सकृतदर्शनी पुरावा आढळल्याने, कथित आरोपांनुसार, आरोपींनी भादंविच्या कलम ४२०, ४६४, ४६५, ४६७, ४६८, ४७१ सह कलम ३४ नुसार संगनमत करून गुन्हा केला असा निष्कर्ष काढून (तपासी अधिकाऱ्याने) फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १७३ नुसार अंतिम अहवाल सादर केला होता. परंतु, अशा प्रकारे कलम १७३ नुसार, तपासाअंती अंतिम अहवाल सादर झालेला असताना, उच्च न्यायालयाने फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४८२ खालील अधिकारांचा वापर करून, दिनांक २२/११/२०१३ च्या आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि आदेशाद्वारे, दिनांक ०२/१२/२०११ रोजीच्या गुन्हा क्र. ८५/२०११ नुसार उद्भवलेली फौजदारी प्रकरणे अंतिम अहवालासह रद्दबातल ठरविली. मूळ तक्रारदाराला सुध्दा खटला चालवायचा नाही, असे उच्च न्यायालयाने नमूद केले आणि मूळ तक्रारदाराचा भूखंड क्र. १ हा वेगळा आहे आणि त्याचा भूखंड क्र. २४ शी काहीही संबंध नाही, हे मूळ आरोपीच्या समुपदेशकाने केलेले कथन विचारात घेतले. यामध्ये, तक्रारदारास—मालमत्ता खरेदीदारास फसविण्याचे कोणतेही गुन्हेगारी कृत्य नाही असे मत उच्च न्यायालयाने व्यक्त केले. याबाबत असे

दिसते की, त्यानंतर लगेचच तक्रारदाराने फौजदारी अर्ज क्र. १११३/२०१२ चे मूळ कारण असलेला त्याचा जबाब मागे घ्यावयाचा आहे असे उच्च न्यायालयासमोर नमूद केले. परंतु, उच्च न्यायालयाने दिनांक २९/११/२०१३ च्या आदेशाद्वारे सदर जबाब मागे घेण्यास नकार दिला.

३.२ यामुळे अंतिम अहवालासह फौजदारी प्रकरणे रद्दबातल ठरविण्याच्या उच्च न्यायालयाने पारित केलेल्या आक्षेपित न्यायनिर्णय व आदेश यांनी व्यथित आणि असमाधानी होऊन मूळ तक्रारदाराने प्रस्तुत अपील दाखल केली आहेत.

४ संबंधित पक्षकारांच्या समुपदेशकांचे म्हणणे ऐकल्यानंतर आणि उच्च न्यायालयाने पारित केलेला आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि आदेश, ज्याद्वारे उच्च न्यायालयाने फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४८२ खालील अधिकारांचा वापर करून, फौजदारी प्रकरणे आणि अंतिम अहवाल रद्दबातल ठरविले, विचारात घेता, प्रकरणे रद्दबातल ठरविण्याचा आक्षेपित आदेश टिकू शकत नाही, असे आमचे मत आहे.

४.२ हे नमूद करणे आवश्यक आहे की, तसेही तपासी अधिकाऱ्याने तपास पूर्ण झाल्यानंतर, आरोपींनी संगनमत करून भादंविच्या कलम ४२०, ४६४, ४६५, ४६७, ४६८, ४७१ सह कलम ३४ अन्वये गुन्हा केला असा निष्कर्ष काढून, फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १७३ नुसार अंतिम अहवाल सादर केला होता. एकदा फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १७३ नुसार अंतिम अहवाल सादर झाला की सामान्यतः आरोपी, अंतिम अहवालाने व्यथित असल्यास, दंडाधिकाऱ्यांकडे मुक्ततेसाठी दाद मागू शकतो. उच्च न्यायालयाने सुध्दा आक्षेपित आदेशामध्ये तसे (निरीक्षण) नोंदविलेले आहे. परंतु असे असूनही उच्च न्यायालयाने अंतिम अहवालाच्या गुणवत्तेबाबत पुढे कोणतेही भाष्य न करता, अंतिम अहवालासह संपूर्ण फौजदारी प्रकरणे रद्दबातल ठरविली. उच्च न्यायालयाने पारित केलेला आक्षेपित आदेश आणि न्यायनिर्णय वाचल्यानंतर असे दिसते की, उच्च न्यायालयाने अंतिम अहवालाच्या गुणवत्तेबाबत कोणतेही निरीक्षण (भाष्य) नोंदविलेले नाही. आणि केवळ आरोपींच्या समुपदेशकाच्या परिच्छेद क्र. ४ मध्ये नोंदविलेल्या जबाबावर विसंबून, त्यावर विश्वास ठेवून, फौजदारी प्रकरणे आणि अंतिम अहवाल रद्दबातल ठरविले आहेत आणि म्हणून गुणवत्तेच्या आधारावर सुध्दा उच्च न्यायालयाने पारित केलेला आक्षेपित न्यायनिर्णय व आदेश रद्दबातल ठरविणे क्रमप्राप्त ठरते. सद्यस्थितीत हे नमूद करणे आवश्यक आहे की, मूळ जागामालक—आरोपी क्र. १ हिने एक भूखंड प्रथम तिच्या पतीला (A2) विकला आणि तोच भूखंड (A3) ला का विकला याबाबत कोणतेही स्पष्टीकरण दिलेले नव्हते. तरी, प्रकरणातील वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती पाहता, एकदा तपासी अधिकाऱ्याने तपास पूर्ण करून अंतिम अहवाल सादर केल्यानंतर आणि विशेषतः जेव्हा सादर झालेल्या पुराव्याच्या आधारे अंतिम अहवालामध्ये,

आरोपीत व्यक्तींविरुद्ध सकृतदर्शनी कथित गुन्ह्याबद्दल प्रकरण शाबित होत असल्याचा ठाम निष्कर्ष काढलेला असताना, उच्च न्यायालयाने फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४८२ खालील अधिकारांचा वापर करून फौजदारी प्रकरणांमध्ये हस्तक्षेप करणे समर्थनीय नव्हते. म्हणून प्रकरणातील वस्तुस्थिती आणि परिस्थिती लक्षात घेता, उच्च न्यायालयाने फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४८२ खालील अधिकारांचा वापर करून आणि अंतिम अहवालासह फौजदारी प्रकरणे रद्दबातल ठरवून स्पष्ट चूक केली आहे असे आमचे मत आहे.

४.३ अशा परिस्थितीत आणि वर नमूद केलेल्या कारणांमुळे प्रस्तुत अपीलं यशस्वी ठरतात. फौजदारी अर्ज क्र. १११३/२०१२ मध्ये उच्च न्यायालयाने दिनांक २२/११/२०१३ रोजी पारित केलेला आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि आदेश याद्वारे रद्दबातल ठरविण्यात येत आहे. परिणामी, आरोपींविरुद्ध कायदयानुसार आणि प्रत्यक्ष (प्रकरणाच्या) गुणवत्तेच्या आधारे खटला चालविण्यात यावा.

५ सबब, अपीलं मान्य करण्यात येत आहेत.

.....न्यायमूर्ती

(एल. नागेश्वर राव)

.....न्यायमूर्ती

(एम. आर. शाह)

नवी दिल्ली

२२ जानेवारी, २०१९.

नकार (डिस्क्लेमर)

“या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल.”

